

واکاوی تجارب زیسته دانشجویان از فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی^۱ Students' Lived Experiences of Virtual Education Culture in Higher Education

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۷/۲۷، تاریخ ارزیابی: ۱۴۰۲/۳/۱۵، تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۳/۳۱

 [20.1001.1.25382241.1402.14.27.7.9](https://doi.org/10.1001.1.25382241.1402.14.27.7.9)

S.BagherShahi, Dr.Z.Taleb,
Dr.A.Sadeghi

ثریا باقرشاهی^۲، زهرا طالب^۳، علیرضا صادقی^۴

Abstract: The purpose of the current research was to investigate the lived experiences of students from the culture of virtual education in higher education. This qualitative research was carried out using the phenomenological method. The method of collecting information was using semi-structured interviews. For this purpose, using criteria-based and chain method, data was collected by interviewing 17 students who were familiar with the phenomenon in question and were analyzed through content analysis. Lincoln and Guba's evaluation criteria were used to ensure the credibility of the research. The analysis of the interviews indicated 1 global theme, 3 organizing themes at the first level, 11 organizing themes at the second level, and 27 basic themes. The results of the research indicated that the influential items in the culture of virtual education in higher education include: the loss of student identity, the loss of student associations, the loss of student scientific circles, the loss of professors' identity, lack of effective communication and networking between professors, the loss of collaborative scientific projects, an angled view of virtual education, unfamiliarity with virtual education, the loss of the physical structure of the university, dry and one-sided communication, the increase in superficial learning, the increase in the amount of scientific fraud, the promotion of academic freedom, the loss of Scientific dictatorship, the disappearance of academic exploitation, the disappearance of the covert power of some professors, the increase of cooperative learning, the opening of technical language, the improvement of student satisfaction, the lack of familiarity with technology, the perception of virtual education as a trivial matter, the sameness of learning in face-to-face education and virtual, the fruitlessness of the war between virtual and face-to-face education, delegating authority to students in choosing the type of education, lack of structures for both virtual and face-to-face education, planning based on conditions, emphasizing the principle of learning.

Keywords: virtual education culture, students' lived experience, higher education

چکیده: هدف از پژوهش حاضر فهم تجارب زیسته تجارب دانشجویان از فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی بود. این پژوهش کیفی با استفاده از روش پدیدارشناسی اجرا شد. روش گردآوری اطلاعات استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند بود. بدین منظور با استفاده از روش ملاک محور و زنجیره‌ای داده‌ها با مصاحبه از ۱۷ نفر از دانشجویانی که زمینه‌آشنایی با پدیده مورد نظر را داشتند جمع‌آوری و به روش تحلیل مضمون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. جهت تامین اعتبار تحقیق، معیارهای لینکن و گوبا مورد استفاده قرار گرفت. تحلیل حاصل از مصاحبه‌ها حاکی از ۱ مضمون فراگیر ۳ مضمون سازمان‌دهنده سطح اول و ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده سطح دوم و ۲۷ مضمون پایه بود. نتایج پژوهش حاکی از آن بود که آتم‌های تاثیرگذار در فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی عبارتند از بین رفتن هویت دانشجویی، از بین رفتن انجمن‌های دانشجویی، از بین رفتن محافل علمی دانشجویی، از بین رفتن هویت اساتید، عدم ارتباط موثر و شبکه‌سازی بین اساتید، از بین رفتن پروژه‌های مشارکتی علمی، نگاه زاویه دار به آموزش مجازی، غریبگی با آموزش مجازی، از بین رفتن ساختار فیزیکی دانشگاه، ارتباطات خشک و یکجانبه، افزایش یادگیری سطحی، افزایش میزان تقلب علمی، ارتقا آزادی علمی، از بین رفتن دیکتاتوری علمی، از بین رفتن استثمار آکادمیک، از بین رفتن قدرت پوشالی برخی اساتید، افزایش یادگیری مشارکتی، گشایش زبان فنی، ارتقا رضایت دانشجویان، عدم آشنایی با تکنولوژی، تلقی آموزش مجازی به عنوان امری دست‌چندم، یکسان بودن یادگیری در آموزش حضوری و مجازی، بی‌ثمر بودن جنگ بین آموزش مجازی و حضوری، تفویض اختیار به دانشجویان در انتخاب نوع آموزش، نبود ساختارها برای هر دو آموزش مجازی و حضوری، برنامه‌ریزی بر اساس شرایط، تاکید بر اصل و اساس یادگیری.

کلمات کلیدی: فرهنگ آموزش مجازی، تجارب زیسته دانشجویان، آموزش عالی.

^۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری ثریا باقرشاهی دانشجوی دکتری برنامه ریزی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران

جنوب تحت عنوان پدیدارشناسی فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی ایران می‌باشد.

^۲. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

soraya1364@gmail.com

^۳. استادیار گروه علوم تربیتی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

taleb@yahoo.com

^۴. استادیار برنامه ریزی درسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران، sadeghi@gmail.com.

مقدمه

ارتباط فرهنگ و برنامه درسی موضوعی است که در چند دهه ی اخیر به فصل مشترک بسیاری از متخصصان حوزه برنامه درسی تبدیل شده است (بنکرز، ۱۸، ۲۰۱۸). برخی صاحب نظران برنامه درسی و فرهنگ را علت و معلول یکدیگر تلقی کرده (مکدونالد و همکاران، ۲۰۲۳)، و برخی از نظریه پردازان، فرهنگ و برنامه درسی را دو عنصر جداناپذیر تلقی می کنند (یانگ و لی^۱، ۲۰۲۲). امروزه مقوله های یادگیری و تدریس از دید نظریه پردازان و محققان مقوله ای فرهنگی محسوب می شود در واقع برنامه درسی بازتابی از عقاید فرهنگی، سنت های عامیانه، ارزش ها و سازمان های اخلاقی و سیاسی جامعه است (صادقی، ۱۳۹۶)، به عبارتی برنامه درسی را می توان عصاره ای از جامعه تلقی کرد (فین و همکاران، ۲۰۲۴). بنابراین فهم فرهنگ از اهمیت بسزایی در این زمینه برخوردار است (کی^۵ و همکاران، ۲۰۲۳). بدین منظور، برای درک این ارتباط نخست باید فرهنگ را تعریف کرد. در این زمینه تعاریف متعددی از فرهنگ ارائه شده است. بدامن (۲۰۱۷) فرهنگ را الگوهای انسانی یادگرفته شده و به اشتراک گذاشته شده و یا مدل هایی برای زیستن و زندگی روزمره می داند که در تمامی ابعاد تعاملات اجتماعی انسان نفوذ کرده اند، او فرهنگ را مکانیسم های سازگاری اولیه بشر تعریف می کند. عباسی و همکاران (۱۴۰۰) فرهنگ را هنجارهای گروهی رایج در یک جامعه تلقی می کنند. ورملی^۷ و همکاران (۲۰۲۱) فرهنگ را مجموعه ای از عادات، باورها و قوانین تعریف می کند. کاپر (۲۰۱۸) فرهنگ را به عنوان مصنوعات، ابزار و دیگر عناصر عینی فرهنگی تلقی نمی کند بلکه چگونگی تعامل اعضای گروه و استفاده آن ها از این ابزار و مصنوعات است. ارزش ها، نمادها، تفاسیر و دیدگاه ها هستند که در جامعه مدرن امروز یک ملت را از ملت دیگر متمایز می کنند نه اشیا و دیگر ابعاد عینی جوامع انسانی. مومینوا (۲۰۲۰) بر سه بعد تعامل و اشتراک و سازگاری به عنوان عناصر اصلی در فرهنگ یاد می کند.

گروسکی (۲۰۱۵) تعریف میسوطی از فرهنگ بیان می دارد. به اعتقاد وی فرهنگ کل پیچیده ای متشکل از دانش، عقیده، هنر، اخلاق، قانون، رسوم و هر نوع عادت و ویژگی

1. Banks, J

2. MacDonald, B

3. Yang, W., & Li, H

4. Finn, G. M., Danquah, A., & Matthan, J

5. ke, L

6. Damen, L

7. Wormley, A

8. Kuper, A

9. Muminova, A. A

1. Gorski, P.C

واکاوی تجارب زیسته دانشجویان از...

دیگری است که توسط انسان به عنوان عضوی از جامعه کسب می شود. فرهنگ به عنوان واسطه ای در جهت انتقال ارزش ها و نگرش های گوناگون به فراگیران، فرصت دستیابی به آموزش و فراگیری برنامه درسی را تسهیل می کند. گرنِت (۲۰۱۶) فرهنگ را الگوهای برگرفته از تفکر و رفتار می داند که از نسلی به نسل بعد انتقال شده و برای هر جامعه، فرهنگ مشخصی وجود دارد. هاپکینز (۲۰۱۷) فرهنگ را نظام منتظمی از نمادها و معانی می داند که بر حسب آن تعاملات اجتماعی صورت می گیرد. در هر صورت، اکنون با توجه به گسترش روز افزون فرهنگ در تمام ابعاد زندگی انسان، تمام مسائل از این چهار چوب فرهنگی نگریسته می شود. چنانکه در آموزش و پرورش و در زمینه برنامه درسی می توان رویکرد فرهنگی را اینگونه در نظر گرفت که طراحی، اجرا و ارزشیابی دروس تنها در صورتی می توانند به نحو موفق انجام شود که تمام فرایندهای طراحی و اجرا و ارزشیابی دروس با توجه به بستر اجتماعی که در آن اجرا می شود، صورت گیرد. (فاضلی، ۱۳۹۶).

در واقع تمام جنبه های برنامه درسی منعکس کننده فرهنگ است؛ فرهنگ و برنامه - درسی ظرف و مظهر یکدیگر هستند (هوا و گوا، ۲۰۲۱)، چنانکه صادقی (۱۳۹۶) در موارد متعددی از فرهنگ به عنوان آیین توصیف و تفسیر برنامه درسی یاد کرده است و توضیح می دهد که بهره گیری از یک نگاه فرهنگی موجب می شود برنامه درسی را نه تنها به عنوان هدف (محتوا)، بلکه به صورت مجموعه ای از پویایی های در هم تنیده ببینیم. مفهوم پردازی برنامه درسی به عنوان فرهنگ به ما اجازه می دهد که نسبت به نظام های اعتقادی، ارزش ها، رفتارها، زبان، تجلیات هنری، محیط تربیتی، روابط قدرت و مهم تر از همه هنجارهایی که مبنای تعبیر و تفسیر ما از امور صحیح و ناصحیح است حساس شویم. از این رو است که توجه به رابطه بین برنامه درسی و فرهنگ باعث می شود تا برنامه های درسی هرچه بیشتر با تجارب واقعی فراگیران نزدیک شود که زمینه را برای یادگیری و به تبع آن آموزش اثربخش فراهم می کند. فرهنگ برنامه درسی نیز به معنای عقاید اساسی در مورد فرایند یاددهی - یادگیری است (کیم، ۲۰۱۸).

در هر صورت جدای از تعریف فرهنگ در آموزش های سنتی و رسمی، بنظر می رسد که توجه به فرهنگ آموزش با توجه به فناوری های نوین به مساله ای مهم در برنامه درسی مبدل شده است. فناوری های نوین منجر به نوعی خاص از فرهنگ در فرایند آموزش و تدریس شده اند که توجه به آن جز ضروریات عصر حاضر است (ماتوسا، ۲۰۲۳). امروزه نرخ رشد فناوری

---

1 . Grant.C. A

2 . Hopkins, D

3 . Hua, Z., & Gao, X

4 . Kim, E

5 . Matusov, E

اطلاعات به حدی رسیده است که بخش زیادی از زندگی تمام افراد را تحت تاثیر قرار داده است، بخش آموزش نیز جدای از این تاثیرپذیری نبوده است. یکی از حیثه‌های مهمی که آموزش مخصوص آموزش عالی با آن رو به رو بوده است دسترسی به اینترنت است، اینترنت زمینه آموزش مجازی و یادگیری از راه دور را فراهم کرده اند (وسیم و همکاران، ۲۰۱۴). دسترسی به اینترنت و شکل‌گیری جامعه اطلاعاتی، منجر به آن شده است که دانشگاه‌ها و مدارس افرادی تربیت کنند که از یک سو با اهداف، رسالت‌ها و مکانیزم‌های جامعه اطلاعاتی سازگار و از سوی دیگر پیشگام و پیش برنده آن باشند (هاربی سون و رکس، ۲۰۱۰). از این رو برخی از دانشگاه‌ها و مدارس با درک اهمیت این موضوع به تدریج دانش‌آموزان و دانشجویان خود را برای ورود به محیط‌های مجازی ترغیب می‌کنند. به طوری که بر اساس نتایج بررسی هاکنینز و رادی (۲۰۱۹) بیش از ۹۷ درصد از دانشگاه‌های آمریکا و ۹۵ درصد از دانشگاه‌ها و موسسات آموزش عالی انگلیس برای کمک به بهبود فرایند مدیریت آموزش، تسهیل تعامل بین یادگیرندگان و کمک به بهبود یادگیری به صورت برنامه‌ریزی شده از محیط یادگیری مجازی بهره می‌گیرند و برای این منظور از یک یا چند سامانه محیط یادگیری استفاده می‌کنند. همچنین در برخی از کشورها مانند آمریکا، کانادا، استرالیا و انگلیس هر دانش آموز و دانشجو موظف است حداقل دو درس از دروس تحصیلی خود را به صورت مجازی بگذراند. بنابراین واضح و مبرهن است که به مدد فناوری‌های اطلاعاتی مبتنی بر اینترنت، انقلاب عظیمی در یادگیری ایجاد شده است (رضایی و همکاران، ۱۳۸۸، رضایی، ۱۳۸۸؛ ژان و گرن والد، ۱۹۹۹). چنین انقلابی منجر به تکاپوی در تمامی سطوح آموزشی از جمله آموزش عالی شده است (الرابیت، ۲۰۲۳).

این مساله موسسات آموزش عالی را به شدت تحت فشار برای ارائه درس‌ها و دوره‌های مجازی و برخط قرار داده است (جنیکس، ۲۰۱۵؛ لمباردی، ۲۰۱۶، پاپانو، ۲۰۱۷). در آموزش‌های مجازی فراگیران قادرند با توجه به توانایی‌های خود، سرعت یادگیری خویش را تعیین کنند و به اهداف آموزشی دست یابند (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۸۶؛ هرگنهان و السون، ۲۰۱۴؛ ترجمه سیف، ۱۳۹۵). یکی از فنون آموزش آنلاین آموزش مجازی است (اردوغان، ۲۰۱۸). آموزش مجازی محل تلاقی آموزش از راه دور، آموزش مبتنی بر رایانه و فناوری‌های اینترنتی است (فیضی و رحمانی، ۱۳۹۳). آموزش مجازی ابزار مشهوری برای

1. Harbison, E.G & Rex, L.A

2. Hawkins, K & Rudy, R

3. Jun, B & Gruenwald, C

4. Alarabiat, A

5. Jenkins, R

6. Lombardi, M.M

7. Pappano, L

8. Erdogan, G

واکاوی تجارب زیسته دانشجویان از...

ذخیره، ارائه، جمع‌آوری، مشارکت، پردازش و استفاده از اطلاعات است. آموزش مجازی برای یادگیری مزایای فراوانی به همراه دارد (کیم، ۲۰۱۸). به عبارتی آموزش مبتنی مجازی را می‌توان اینگونه تعریف نمود: برنامه آموزشی مبتنی بر امکانات چند رسانه‌ای که از منابع اینترنت برای ایجاد محیط یادگیری معنادار، استفاده می‌کند تا موجبات رشد و حمایت از یادگیری را فراهم نماید (تراشر و همکاران، ۲۰۱۲). آموزش مجازی، متمرکز بر ارائه محتوای دروس به صورت آنلاین و شامل انواع امکانات چندرسانه‌ای از قبیل دیداری، شنیداری، نقاشی، نمایشی، انیمیشن و ویدیو است. در آموزش مجازی امکان ارائه دروس در محیط چند رسانه‌ای فراهم است، علاوه بر این امکان دسترسی به مطالب و محتوا در هر زمان و مکانی و فراهم است. یکی از ویژگی‌های بارز آموزش مجازی تکرارپذیری آن است به این معنا که بارها و بارها قابل تکرار است به طوری که یادگیرنده بتواند به صورت کامل به اهداف از پیش تعیین شده دست پیدا کند. از طرفی زمینه دسترسی دانشجویان به اساتید و دانشجویان به یکدیگر در این نوع آموزش به راحتی فراهم است (کریستادس و همکاران، ۲۰۱۸). تمامی موارد فوق منجر به تشکیل اتمسفر خاصی در آموزش مجازی شده است بنابراین در اینجا نکته حائز اهمیت آن است که آموزش مجازی به دلیل وسعت و گستردگی و حضور همزمان دانشجویان از مکان‌های مختلف جغرافیایی، فرهنگ‌ها، پیش زمینه‌ها و علائق مختلف فرصت‌ها و چالش‌های متعددی را به ارمغان می‌آورد (مک لود، ۲۰۱۵). با سوق دانشجویان به سمت آموزش‌های مجازی (نسترو و همکاران، ۲۰۰۶) و همچنین افزایش دوره‌های آموزش مجازی، نوعی خاص از جوامع یادگیری در حال شکل‌گیری است که قبل از آن هرگز وجود نداشته است (جیمی و پگی، ۲۰۱۶). در آموزش مجازی، نحوه تعاملات بین عناصر مختلف یادگیری کاملاً متفاوت از شیوه‌های مرسوم و سنتی یادگیری است (دو و همکاران، ۲۰۲۳).

به عبارتی دیگر آموزش مجازی در حال تغییر شیوه یادگیری و ارائه نوعی خاص از فرهنگ یادگیری است (جیمی و پگی، ۲۰۱۶). شیان و پنگ (۲۰۱۰) معتقدند که چنین فرهنگی نحوه تفکر افراد و الگوهای رفتاری آنها را با تغییر نحوه نگرش آنها، تحت تاثیر قرار می‌دهد. چنین فرهنگی به دلیل پدگوزی خاص خود نیازمند نوعی سازگاری منحصر به فرد در یادگیرندگان است (ماتیا سن، ۲۰۱۵). به طور مثال در آموزش مجازی نحوه تعامل بین عناصر

---

1. Kim.E

2. Thrasher.D

3. Macleod,H

4. Du, H

5. Xiaojun,L & Peng,L

6. Mathiasen.H

آموزشی از جمله مربی و یادگیرنده کاملاً متفاوت از آموزش سنتی و بیشتر معطوف به فردی سازی فرایند یادگیری است (گاسپرینی و همکاران، ۲۰۱۲؛ میزرا و چترجی، ۲۰۱۲).

بنابراین فهم اتمسفر آموزش مجازی و فرهنگ این نوع آموزش مستلزم توجه به برخی از شاخص های خاص است. در این نوع از آموزش، توجه به فردی سازی محتوا و از طرفی یادگیری مشارکتی دو مورد از شاخص های عمده فرهنگ یادگیری است (سویزیک و بچر، ۲۰۱۰). بنابراین یکی از ویژگی های فرهنگ یادگیری در آموزش مجازی توجه به ترجیحات یادگیرندگان است، در این نوع آموزش، تطابق بین محتوا و ترجیحات یادگیرندگان حائز اهمیت فراوانی است (کریستادس و همکاران، ۲۰۱۸). شاخص بعدی فرهنگ یادگیری آموزش مجازی مرتبط با قالب و شکل محتوا است، محتوا در آموزش مجازی در قالب های متنوع از جمله متن، متن-تصویر، ویدئو، تصویر یا ترکیبی از این موارد رخ می دهد (کریستادس و همکاران، ۲۰۱۸). در واقع آموزش مجازی با ارائه اشکال مختلف محتوا سعی در تسهیل تجارب یادگیری دارد (لیمپرس و همکاران، ۲۰۱۵). شاخص دیگر نحوه تدریس و ارائه محتواست، در آموزش مجازی، تدریس بر اساس پیش زمینه یادگیرندگان صورت می گیرد و مواردی چون سبک یادگیری فراگیران، انگیزش و انتظارات آنها مد نظر قرار می گیرد (سفرنیاتو و همکاران، ۲۰۱۴؛ یانگ و چنگ، ۲۰۱۳).

با توجه به شاخص های فوق می توان فرهنگ آموزش مجازی را به رفتارها، روش ها و چگونگی درگیری یادگیرندگان با اینترنت و تکنولوژی به عنوان بخشی از فرایند یادگیری تعریف کرد (کالینز، ۲۰۱۹). فلذا فرهنگ آموزش مجازی را باید در استفاده از تکنولوژی و اینترنت در یادگیری جست و جو کرد (ناسبام، ۲۰۱۴). چرا که در این نوع آموزش، استفاده از تکنولوژی و اینترنت ارتباط مستقیمی با مهارت های یادگیری در فراگیران دارد (کلجینک، ۲۰۱۵). علاوه بر این نحوه تعاملات و شخصیت یادگیرندگان نیز در آموزش مجازی تحت تاثیر جو خاص این نوع از آموزش قرار می گیرد (استچل و همکاران، ۲۰۱۷). به طور مثال کولیکانت (۲۰۱۹) معتقد

---

^۱. Gasparini, I

^۲. Mirza, M & Chatterjee, A

^۳. Swierczek & Bechter

^۴. Christudas et al

^۵. Limperos et al

^۶. Sfenrianto

^۷. Yang, Y. T. C., & Chang, C. H.

^۸. Collins, A

^۹. Nussbaum, S

^{۱۰}. Kljunić, J

^{۱۱}. Stachl, C

^{۱۲}. Kolikant, Y

واکاوی تجارب زیسته دانشجویان از...

است که در آموزش مجازی استفاده از تکنولوژی و اینترنت برای فراگیران دو جنبه جدی و سرگرمی را با یکدیگر به ارمغان می آورد. با توجه به تعاریف و شواهد تحقیقاتی فوق بررسی فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی از سه بعد چرایی یادگیری، چگونگی یادگیری و کجایی یادگیری بسیار حائز اهمیت است (مینگتسو، ۲۰۱۹). بنابراین سوال پژوهش حاضر آن است که فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی بر اساس تجارب زیسته دانشجویان دارای چه ویژگی ها و مولفه هایی است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش کیفی و پدیدارشناسی (توصیفی) انجام پذیرفته است. هدف از تحقیق پدیدارشناسانه توصیف تجربیات زندگی به همان صورتی است که در زندگی واقع شده اند. استرابت و کارپنتر (۲۰۰۳) پدیدارشناسی را عملی می دانند که هدف آن توصیف پدیده های خاص یا ظاهر چیزها و تجربیات زندگی است. کانون توجه پدیدارشناسی تجربیات زندگی است، زیرا این تجربیات اند که معنای هر پدیده ای را برای فرد می سازند و به فرد می گویند که چه چیز در زندگی او و نزد وی حقیقی و واقعی است (ادیب حاج باقری و دیگران، ۱۳۹۰)، و چون روش پدیدارشناسی می کوشد تا تجربیات انسان را در متن و زمینه ای که در آن روی می دهد توصیف نماید و غنی ترین و توصیف کننده ترین اطلاعات را فراهم می سازد، لذا استفاده از این روش جهت روشن سازی و توصیف عمیق تر پدیده مورد نظر، مناسب می باشد. مشارکت کنندگان پژوهش شامل همه ی دانشجویانی بودند که با آموزش مجازی آشنا بودند. تعداد شرکت کنندگان تحقیق ۱۷ دانشجو بود که از هر ۱۷ مورد مصاحبه به عمل آمده است. شرکت کنندگان تحقیق بر اساس نمونه گیری ملاک محور و زنجیره ای انتخاب شدند.

جدول (۱): مشخصات مشارکت کنندگان در پژوهش

ردیف	رشته	تحصیلات	جنسیت	دانشگاه	طول دوره آموزش مجازی
۱	روانشناسی	کارشناسی	مرد	دانشگاه تهران	۲ سال
۲	مهندسی برق	کارشناسی	زن	دانشگاه صنعتی شریف	۱ سال
۳	مهندسی	کارشناسی	مرد	دانشگاه شهید	۲ و نیم سال

¹ . Mingtso, J.C

ردیف	رشته	تحصيلات	جنسیت	دانشگاه	طول دوره آموزش مجازى
	مکانیک			بهشتى	
۴	حقوق	کارشناسى	مرد	دانشگاه علامه طباطبايى	۲ سال
۵	کامپيوتر	کارشناسى	مرد	دانشگاه تربيت مدرس	۱ سال
۶	آمار و کاربردها	کارشناسى	زن	دانشگاه تربيت مدرس	۱ سال
۷	مدیریت دولتى	کارشناسى	زن	دانشگاه بهشتى	۲ سال
۸	شیمی کاربردى	کارشناسى	مرد	دانشگاه خوارزمى	۲ سال
۹	علوم اجتماعى	کارشناسى	زن	دانشگاه علامه طباطبايى	۳ سال
۱۰	زیست شناسى جانورى	کارشناسى	مرد	دانشگاه شهيد بهشتى	۲ سال
۱۱	مدیریت آموزشى	کارشناسى	مرد	دانشگاه شهيد بهشتى	۳ سال
۱۲	برنامه ریزى درسى	کارشناسى	زن	دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات	۲ سال
۱۳	علوم سیاسى	کارشناسى	مرد	دانشگاه خوارزمى	۳ سال
۱۴	مهندسى عمران	کارشناسى	زن	دانشگاه صنعتى شريف	۱ سال

ردیف	رشته	تحصیلات	جنسیت	دانشگاه	طول دوره آموزش مجازی
۱۵	مهندسی هوافضا	کارشناسی	مرد	دانشگاه صنعتی شریف	۱ سال
۱۶	اقتصاد	کارشناسی	زن	دانشگاه آزاد علوم تحقیقات	۲ سال
۱۷	تربیت بدنی	کارشناسی	زن	دانشگاه تهران	۲ سال

تعیین تعداد نمونه‌ها بر اساس اشباع نظری داده‌ها صورت گرفت؛ یعنی تعداد مصاحبه‌ها تا آنجا پیش رفت که اطلاعات محقق در زمینه‌ی پژوهش اشباع شد و بعد از آن اطلاعات دیگری بر آن افزوده نشد. در بحث سنجش اعتبار پژوهش، سوالات مصاحبه بعد از اینکه طراحی شد توسط ۴ تن از اساتید متخصص در حوزه مربوطه اصلاح و تایید گردید. برای ثبت مصاحبه‌ها، همه‌ی مکالمات انجام شده به صورت صوتی ضبط گردید. سپس مصاحبه‌های ضبط شده توسط خود پژوهشگر به دقت گوش داده شد و کلمه به کلمه نوشته شد. بعد از اینکه مصاحبه ضبط شده بصورت مکتوب درآمد برای تایید روایی مصاحبه‌ها از روش "بازبینی توسط اعضا" استفاده شد. بدین ترتیب که متن مکتوب مصاحبه دوباره برای شرکت‌کنندگان فرستاده شد تا صحت و سقم مطالب تایید و در صورت لزوم مطالب اصلاح گردد. تجزیه و تحلیل اطلاعات به روش تحلیل مضمون انجام شد به نحوی که پس از مطالعه متن مکتوب مصاحبه‌ها و مقایسه مداوم مفاهیم و عبارات موجود در آنها، کدهای معنایی انتخاب شدند. سپس کدهای انتخاب شده حول سه محور مضامین پایه، مضامین سازمان‌دهنده و مضامین فراگیر طبقه‌بندی شدند. جهت تامین اعتبار از معیارهای لینکلن و گوبا (۱۹۸۵) استفاده شد. برای معیار باور پذیری از دو روش استفاده شد. در راستای روش اول یعنی بررسی توسط مشارکت‌کنندگان، پس از انجام هر مصاحبه و مکتوب کردن متن آن، با فرد مصاحبه‌شونده توسط ایمیل ارتباط برقرار شد و علاوه بر متن مصاحبه، تحلیل‌های ابتدایی پژوهشگر در اختیار وی قرار داده می‌شد تا از صحت برداشت‌های مصاحبه‌کننده توسط بازخورد مصاحبه‌شونده در این زمینه اطمینان حاصل شود. همچنین در راستای روش دوم یعنی "توصیف توسط هم‌تایان با دوتن از اساتید دانشگاه که از این روش استفاده کرده بودند؛ به صورت ایمیلی ارتباط برقرار شد؛ به نحوی که قسمت‌هایی از متن مکتوب مصاحبه‌های انجام شده در اختیار ایشان قرار داده شد و خواسته شد تا کدگذاری آن قسمت‌ها را انجام دهند. در واقع هدف آن بود که از صحت روند کدگذاری مصاحبه‌کننده و نیز عدم سوگیری در تحلیل‌های ابتدایی آگاهی به دست آید. در ارتباط با معیارانتقال پذیری، نیز روش

نمونه گیری هدفمند مورد استفاده قرار گرفت و همانطور که بیان شد بر اساس روش نمونه گیری زنجیره‌ای، ابتدا با فردی که با پدیده آموزش مجازی آشنایی داشت؛ مصاحبه انجام می گرفت و سپس از طریق وی با سایر مصاحبه‌شوندگان ارتباط برقرار شده و انجام مصاحبه ها ادامه می یافت.

یافته ها

در تحقیق حاضر پس از عملیاتی کردن مجموع ۱۷ مصاحبه با دانشجویان چندین باره آنها ۱ مضمون فراگیر ۳ مضمون سازمان‌دهنده سطح اول و ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده سطح دوم و ۲۷ مضمون پایه در قالب جدول زیر شناسایی شد.

مضامین فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده سطح اول	مضامین سازمان‌دهنده سطح دوم	مضامین پایه	مصادیق
فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی	خرده فرهنگ سرکوب و طرد	بعد دانشجویی	-از بین رفتن هویت دانشجویی -از بین رفتن انجمن های دانشجویی -از بین رفتن محافل علمی دانشجویی	از روزی که آموزش مجازی باب شد دیگه دانشجویها اون دانشجوی سابق نیستن، نه کلاس درست حسابی برگزار میشه نه امتحان درستی گرفته میشه، هویت دانشجویی زیر سوال رفته(مشارکت کننده شماره ۸). عرض دو سه سال گذشته که کرونا زیاد شد و آموزش مجازی رونق گرفت اکثر انجمن ها و محافل علمی دانشجویی تعطیل شدن چون اساس این انجمن ها مبتنی بر حضور بود(مشارکت کننده شماره ۲).
		بعد هیات علمی	-از بین رفتن هویت اساتید -عدم ارتباط موثر و شبکه سازی بین اساتید -از بین رفتن پروژه های	ببینید خیلی از اساتید با رونق آموزش مجازی فرصت پیدا کردن به کارهایی غیر از درس و پژوهش بپردازن به طوری که الان اکثر استادان ما بیزنس من شدن و

مضامین فراگیر	مضامین سازماندهنده سطح اول	مضامین سازماندهنده سطح دوم	مضامین پایه	مصادیق
			مشارکتی علمی	<p>همین مساله به هويت اونها ضربه زده(مشارکت کننده شماره ۱۶).</p> <p>آموزش مجازی منجر به اون شد که ارتباط حضوری بین اساتید از بین بره و بسیاری از نشست های فکری بین اساتید که گاهی اوقات منجر به یک ایده تحقیقاتی جذاب می شد دیگه فرصت بروز پیدا نکرد(مشارکت کننده شماره ۷).</p>
		بعد ایدئولوژیک	<p>-نگاه زاویه دار به آموزش مجازی</p> <p>-غریبگی با آموزش مجازی</p>	<p>از نظر بنده آموزش مجازی نمی تونه مثل آموزش حضوری مثر ثمر باشه، نگاهی به دستاوردهای آموزش مجازی و مقایسه با آموزش حضوری این حرف منو ثابت می-کنه(مشارکت کننده شماره ۱۱).</p> <p>اول بایستی اصول، قواعد و هنجارهای آموزش مجازی جا بیفته بعد شروع به آموزش مجازی کنیم نه اینکه بدون هیچ آشنایی خودمون رو در دل این آموزش قرار بدیم(مشارکت کننده شماره ۹).</p>
		بعد ساختاری	<p>-از بین رفتن ساختار فیزیکی دانشگاه</p> <p>-ارتباطات خشک و یکجانبه</p>	<p>آموزش مجازی باعث شده پیشرفت های فیزیکی کلاس درس متوقف بشه و امکانات و تجهیزات دانشگاه بلااستفاده بمونه و این یه خسران بزرگه(مشارکت کننده شماره ۱۳).</p>

مضامین فراگیر	مضامین سازماندهنده سطح اول	مضامین سازماندهنده سطح دوم	مضامین پایه	مصادیق
				<p>توی کلاس درس حضوری شما هر وقت اراده کنی می تونی با استاد صحبت کنی و بازخورد بگیری ولی در کلاس آنلاین یا با اینترنت ضعیف رو به رو میشی یا اینکه کلا به گونه ای هست که استاد دیر متوجه پاسخ شما واسه ارتباط میشه(مشارکت کننده شماره ۳).</p>
	<p>بعد یادگیری</p>	<p>-افزایش یادگیری سطحی -افزایش میزان تقلب علمی</p>	<p>یادگیری های حاصل از آموزش آنلاین بسیار ضعیف و ناقص هستن، خیلی وقت ها اینترنت قطع میشه و متوجه صحبت های استاد نمیشی و از طرفی بسیاری از دانشجویها به کلاس های درس آنلاین مثل یه تفریح و سرگرمی نگاه میکنن(مشارکت کننده شماره ۱۰).</p> <p>از روزی که آموزش آنلاین توی دانشگاهها شروع شد، تلقب بیداد میکنه، همکلاسی من توی همه امتحانات از یه نفر استفاده کرد تا جواب سوالات رو بدن حتی گروه تقلب تشکیل دادن(مشارکت کننده شماره ۱).</p>	
<p>خرده فرهنگ پذیرش و</p>	<p>بعد علمی</p>	<p>-ارتقا آزادی علمی -ازبین رفتن دیکتاتوری علمی -از بین رفتن استثمار</p>	<p>یه نکته مهمی که میخوام بهش اشاره کنم اینه که آموزش مجازی باعث شده آزادی علمی بین دانشجویان و اساتید گسترش پیدا</p>	

مصادیق	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده سطح دوم	مضامین سازمان‌دهنده سطح اول	مضامین فراگیر
<p>کنه(مشارکت کننده شماره ۵).</p> <p>در کلاس های درس سنتی اساتید قدرت زیادی داشتن و به نوع خودشون رو مرجعیت علمی مطلق تلقی میکردن، خدا روشکر آموزش مجازی منجر به اون شد بدونیم که راه‌های زیادی واسه کسب دانش هست و اساتید وحی منزل نیستن(مشارکت کننده شماره،۱۷).</p> <p>از روزی که آموزش آنلاین گسترده شد دیگه مجبور نیستیم هر روز اساتید رو ببینیم، این تجربه شخصی منه که هر وقت وارد دانشکده میشدم استاد به نوعی دنبال کار کشیدن از من بود و بعد آموزش مجازی از این بیگاری راحت شدم(مشارکت کننده شماره ۱۴).</p>	<p>آکادمیک</p> <p>-از بین رفتن قدرت پوشالی برخی اساتید</p>		<p>مقبولیت</p>	
<p>خاصیت فضای مجازی این هست که باعث میشه گروه گسترده ای همزمان با یکدیگر در ارتباط باشن این مساله باعث میشه توی آموزش یادگیری مشارکتی افزایش پیدا کنه(مشارکت کننده شماره ۴).</p> <p>آموزش آنلاین منجر به اون شده که دانشجویان با انواع و اقسام نرم</p>	<p>-افزایش یادگیری مشارکتی</p> <p>-گشایش زبان فنی</p> <p>-ارتقا رضایت دانشجویان</p>	<p>بعد آموزشی</p>		

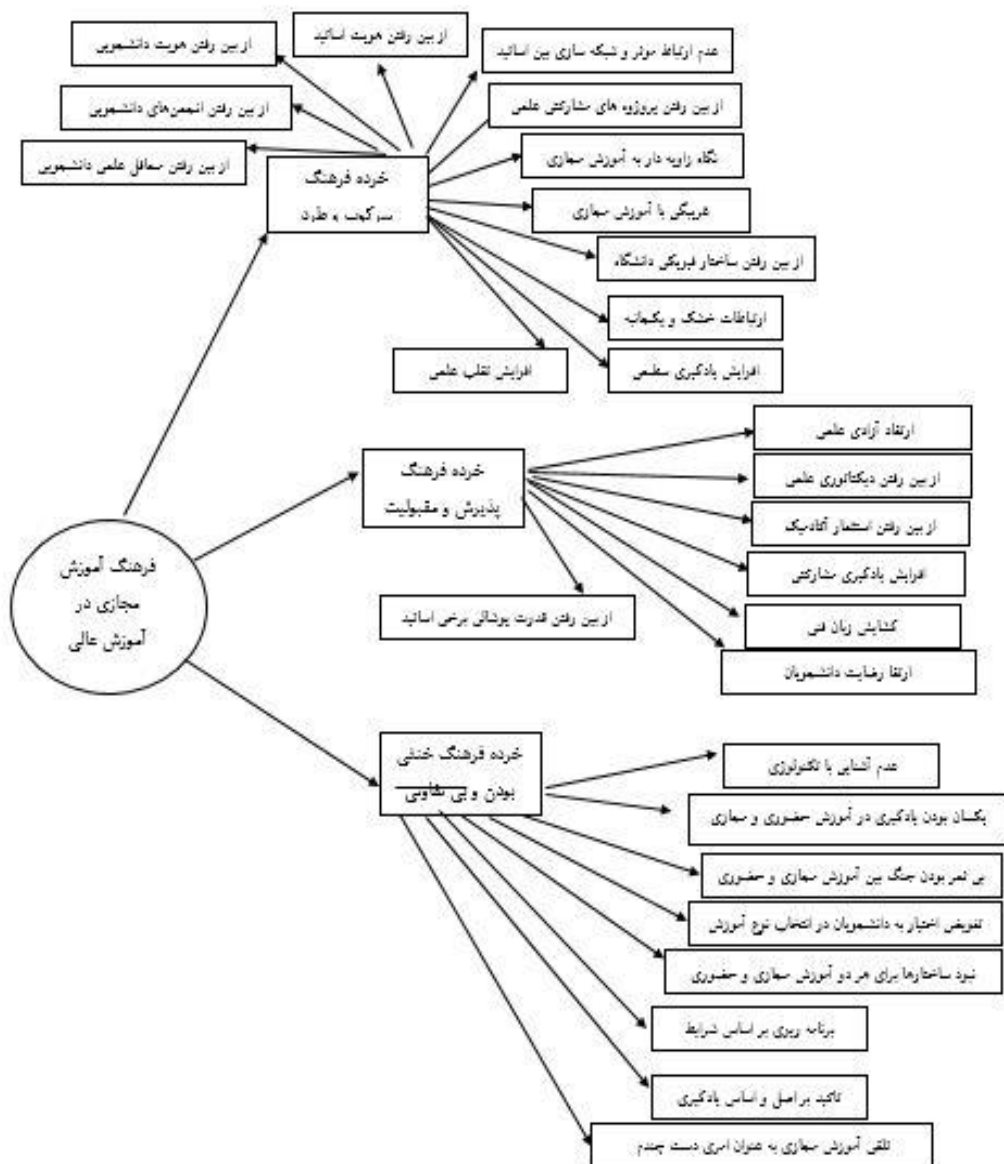
مضامین فراگیر	مضامین سازماندهنده سطح اول	مضامین سازماندهنده سطح دوم	مضامین پایه	مصادیق
				<p>افزارها و سخت افزارهای آموزشی آشنا بشن و به عبارتی یه زبان فنی خاص بین اون‌ها رواج پیدا کنه(مشارکت کننده شماره ۱۵).</p> <p>خیلی از دوستان و همکلاسی های من از آموزش مجازی راضی هستن چرا که نیازی به هزینه و رفت ها و آمدهای طولانی داشته باشن و از طرفی می تونن محتوای آموزشی کلاس درس رو بارها و بارها گوش بدن(مشارکت کننده شماره ۶).</p>
	<p>خرده فرهنگ خنثی بودن و بی تفاوتی</p>	<p>بعد دانشی</p>	<p>- عدم آشنایی با تکنولوژی - تلقی آموزش مجازی به عنوان امری دست چندم</p>	<p>بعضی از دانشجویها و اساتید آشنایی چندانی ب تکنولوژی ندارن به همین دلیل اصلا واسشون مهم نیست آموزش مجازی باشه یا نه(مشارکت کننده شماره ۸).</p> <p>متاسفانه یه دید منفی در بین بعضی از اعضای جامعه دانشگاهی ما وجود داره که همواره اصل رو آموزش حضوری و سنتی میدونه و معتقدن آموزش مجازی در صورت اضطرار و در اولویت چندم باشه(مشارکت کننده شماره ۱۲)</p>
		<p>بعد نگرشی</p>	<p>- یکسان بودن یادگیری در آموزش حضوری و مجازی - بی ثمر بودن جنگ بین</p>	<p>هر وقت با دوستانم در مورد آموزش مجازی و حضوری صحبت می کنم همیشه یه عده میگن هیچ فرقی بین این دوتا نیست و</p>

مصادیق	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده سطح دوم	مضامین سازمان‌دهنده سطح اول	مضامین فراگیر
<p>واسشون فرقی نداره چه آموزشی اجرا بشه(مشارکت کننده شماره ۹). گروهی از اساتید و دانشجویها براین باور هستند که نباید اولویتی بین آموزش مجازی یا حضوری قائل بود چون هیچ ثمری در برنداره(مشارکت کننده شماره ۳). فکر میکنم که تصمیم گیری از بالا به پایین در مورد آموزش دانشجویان امری اشتباه است و این خود دانشجو هست که باید تصمیم بگیره از چه نوع آموزشی استفاده کنه(مشارکت کننده شماره ۵). ببینید وقتی هیچ زیر ساختی برای آموزش فراهم نیست دیگه فرقی نداره آموزش مجازی باشه یا حضوری(مشارکت کننده شماره ۱۱).</p>	<p>آموزش مجازی و حضوری - تفویض اختیار به دانشجویان در انتخاب نوع آموزش - نبود ساختارها برای هر دو آموزش مجازی و حضوری</p>			
<p>نمیشه نسخه واحدی واسه همه پیچید، شرایط هست که مشخص میکنه چه زمان از آموزش حضوری و چه زمان از آموزش مجازی استفاده کرد(مشارکت کننده شماره ۱). فرقی نداره از چه ابزاری و چه نوع آموزشی استفاده میکنیم خواه مجازی خواه حضوری مساله مهم</p>	<p>- برنامه ریزی بر اساس شرایط - تاکید بر اصل و اساس یادگیری</p>	<p>بعد فکری</p>		

مصادیق	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده سطح دوم	مضامین سازمان‌دهنده سطح اول	مضامین فراگیر
این هست که باید یادگیری فراهم و یادگیری هسته اساسی تمامی این فعالیت‌ها باشد(مشارکت‌کننده شماره،۴).				

بر اساس تحلیل‌های انجام شده، شبکه مضامین فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی در شکل شماره ۱ نمایش داده شده است:

بحث و نتیجه گیری

هدف از پژوهش حاضر فهم تجارب زیسته دانشجویان از فرهنگ آموزش مجازی در آموزش عالی بود. نتایج پژوهش حاکی از یک مضمون اصلی و سه مضمون سازمان‌دهنده سطح اول از جمله خرده فرهنگ سرکوب و طرد، خرده فرهنگ پذیرش و مقبولیت و خرده فرهنگ خنثی بودن و بی تفاوتی بود. باید گفت که رویکردی که دانشجویان در قبال آموزش مجازی در پیش می‌گیرند در طیفی از پذیرش تا طردشده‌گی قرار می‌گیرد. می‌توان گفت که باورها، ارزش‌ها و سبک‌های یادگیری دانشجویان نقش بسیار مهمی در شیوه مواجهه آنها با آموزش مجازی ایفا می‌کند. نتایج پژوهش حاضر با تحقیقات استودل (۲۰۱۷)، مک وی (۲۰۱۷)، وانگ (۲۰۱۵)، جوادی و همکاران (۲۰۱۷) و گرین و همکاران (۲۰۱۵) هم راستا است. به طور مثال وریکی و همکاران معتقدند که جو آموزش مجازی تا حدود زیادی بستگی به نوع نگرش افراد درگیر در آن دارد به عبارتی عوامل فردی چون روحیه و انگیزش دانشجویان می‌تواند زمینه ساز موفقیت آموزش مجازی شود. انگیزه به عنوان عامل مهمی در واکنش دانشجویان به آموزش مجازی نقش ایفا می‌کند. برخی از دانشجویان جنبه سرگرمی آموزش مجازی را دلیلی بر عدم جدی بودن آن تلقی کرده و ارتباط چندانی با آن برقرار نمی‌کنند. از آنجایی که یادگیری مجازی بر پلت‌فرم‌های آنلاین استوار است و ارتباطات بین فردی در آن به حداقل ممکن می‌رسد و ذهنیت گیم‌وار از فضای مجازی، در دست یکدیگر داده تا جنبه سرگرمی آموزش مجازی بر جنبه آکادمیک آن غلبه نماید. بنینگاف (۲۰۱۵) نیز بیان می‌کنند که شبکه سازی و روش‌های یادگیری مشارکتی در اجرای موفقیت آمیز آموزش مجازی تاثیرگذار است. می‌توان گفت که ارتباط آنی و لحظه‌ای در آموزش مجازی از جمله نکاتی است که برخی از دانشجویان از آن به عنوان نقطه عطف آموزش مجازی یاد می‌کنند. در کلاس‌های درس سنتی تمامی مسائل آموزشی در چهارچوب کلاس درس خلاصه می‌شود، در صورتی که در آموزش مجازی، دیوارهای کلاس درس شکسته شده و یادگیری مرزهای کلاس درس را درمی‌نوردد. حسینی و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عوامل سازمانی (ساختار سازمانی، فرهنگ سازمانی، سبک رهبری، فناوری) و عوامل فردی (اطلاعات معلمان، شخصیت دانشجویان، تعهد آنها) جز عواملی هستند که در تسهیل یا عدم تسهیل آموزش مجازی بسیار تاثیرگذارند. کیان، عطاران و فاضلی (۱۳۹۰) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که در آموزش الکترونیکی هویت رشته‌ای، هویت فردی و هویت جمعی دچار چالش جدی می‌شود. بنابراین آموزش مجازی می‌تواند هویت علمی افراد از جمله دانشجویان و اساتید را دچار تغییر تحول کند. دانشجویی که ساختار شخصیتی و هویتی متفاوتی از آموزش مجازی دارد در تقابل با این پدیده، دچار فروپاشی شناختی و گاه افت و ریزش تحصیلی می‌شود، البته عکس این موضوع نیز صادق است، دانشجویی که به خوبی خود را با

واکاوی تجارب زیسته دانشجویان از...

ساختارهای آموزش مجازی هماهنگ می‌کند دچار پیشرفت چشمگیری در یادگیری می‌شود. یکی دیگر از ویژگی‌های مهم آموزش مجازی، فروریختن انحصار دانش در اختیار اساتید است. سال‌هاست برخی از اساتید در تلاش برای منحصر نمودن دانش در چهاردیواری کلاس درس بوده‌اند که به مدد آموزش مجازی، انحصار دانش این افراد دچار چالش جدی شده است و از طرفی میزان استثمار آکادمیک از جانب این اساتید نیز دچار کاهش شده است. مساله مهم بعدی در ارتباط با آموزش مجازی، به وجود آمدن زبان جدید ارتباطی در این نوع از آموزش است. در آموزش مجازی دیگر با میز و صندلی کلاسی سروکار ندارید، بلکه بیشترین مواجهه شما با نرم افزارها و سخت‌افزارهای آموزشی است که عدم آشنایی با آن‌ها فرصت یادگیری را به حداقل ممکن و از طرفی آشنایی با آنها، فرصت یادگیری را به حداکثر ممکن می‌رساند. بنابراین آشنایی با این زبان فنی می‌تواند یادگیری را گسترش و عدم آشنایی با آن می‌تواند یادگیری را کاهش دهد. نکته مهم بعدی در ارتباط با آموزش مجازی، از بین رفتن محافل حضوری علمی است که شاید بتوان آن را به پاشنه آشیل، یادگیری مجازی تعبیر کرد، هرچند ارتباطات آنلاین زمینه مشارکت علمی را دوجندان نموده است، اما سازوکار محافل علمی به گونه‌ای است که مناظره‌ها و ارتباطات رو در رو اثربخشی بیشتری دارد چرا که در چنین محافلی، زبان بدن، حالات صورت و بسیاری از موارد دیگر از اهمیت بالایی برخوردار است. مساله مهم بعدی در ارتباط با آموزش مجازی آن است که میزان یادگیری سطحی و تقلب علمی به شدت گسترده می‌شود از آنجایی که در آموزش مجازی میزان نظارت به حداقل ممکن می‌رسد زمینه تقلب گسترده از جانب مخاطبان فراهم می‌شود و از طرفی ارائه اطلاعات کاذب نیز افزایش می‌یابد. به طور کلی دانشجویان به عنوان مخاطب آموزش مجازی گروه مهمی از کنشگران فرایند یاددهی-یاددهی این نوع آموزش را تشکیل می‌دهند. فهم اثرات آموزش مجازی بر سبک یادگیری دانشجویان جز از طریق واکاوی تجارب دانشجویان در این زمینه میسر نیست. آموزش مجازی با توجه به بافت خود حاوی دلالت‌های خاصی است. نحوه ارتباطات در این نوع از آموزش، نحوه اجرای آموزش و حتی محتوی آموزش با آموزش سنتی دارای تفاوت‌های اساسی است. تمامی موارد فوق منجر به الگویی خاص از نمادها، رویه‌ها و روش‌ها و سنت‌ها در آموزش مجازی شده است که می‌توان از آن به عنوان فرهنگ آموزش مجازی یاد کرد. در پژوهش حاضر بررسی تجارب دانشجویان حاکی از آن بود که سه بعد خرده فرهنگ سرکوب و طرد، پذیرش و مقبولیت و خنثی بودن و بی تفاوتی هسته اساسی فرهنگ آموزش مجازی را نزد دانشجویان تشکیل می‌دهد به طوری برخی از دانشجویان با آغوش باز پذیرای آموزش مجازی هستند و در این راستا از رضایت کامل برخوردار هستند اما برخی دیگر به سرکوب و طرد و حتی نادیده گرفتن آموزش مجازی و اصرار بر برگشت به آموزش سنتی دارند اما فرهنگ سومی در این بین وجود دارد که راه بی تفاوتی و خنثی بودن نسبت به آموزش مجازی را در پی گرفته و چندان تفاوتی بین

آموزش مجازی و حضوری قائل نیستند. گروه اول یعنی پیروان یعنی خرده فرهنگ پذیرش و مقبولیت بر این باورند که آموزش مجازی منجر به آزادی های علمی دانشجویان و رهایی آنها از قید و بندهای دیکتاتورگونه اساتید و همچنین فرار از استعمار آکادمیک آنها از جانب اساتید شده است از طرفی پیروان خرده فرهنگ دوم یعنی طرد و سرکوب بر این باورند که آموزش مجازی هویت دانشجویی و اساتید را از بیرون برده است و از طرفی منجر به برخورد سرگرم کننده دانشجویان نسبت به آموزش شده است این گروه معتقدند که پویایی های علمی و شبکه سازی علمی که از طریق آموزش حضوری به وجود می آمده است از طریق آموزش مجازی از بین رفته است. اما گروه سوم یعنی پیروان خرده فرهنگ بی تفاوتی بر این اعتقادند که هیچ تفاوتی بین آموزش مجازی و حضوری نیست و نیازی به جنگ بر سر الویت دادن به آموزش مجازی و حضوری نیست بلکه این موقعیت هست که مشخص می کند از چه نوع آموزشی استفاده کنیم. پر واضح است که شناخت هر یک از این خرده فرهنگها نقش اساسی در تسهیل و عدم تسهیل آموزش مجازی ایفا می کند بنابراین کلیه دست اندرکاران و سیاست گذاران آموزشی ضمن توجه به این خرده فرهنگ می بایست قبل از اجرای آموزش مجازی ملاحظات این چینی که نقش اساسی در موفقیت یا عدم موفقیت آموزش مجازی را دارد مد نظر قرار دهند.

Adib-Hajbaghery M, Adib M, Jaddi Arani S. The Effect of Web-Based Education on Learning in Medical Sciences Students: A Review Study. *Iranian Journal of Medical Education* 2017; 17 :298-310. URL: <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-4249-fa.html> (In Persian)

Aghili S. H, Ali Askari M, Hosseinikhah A, Hakimzadeh R, Sadeghi A (2019). Multicultural Curriculum Necessities in Elementary School: Explaining Features Based on Integration Approach. *Journal of Child Mental Health*. 7(4), 39-60. (In Persian)

Ahmadi, S, Maleki, H, Parsania, H, Aiti, M, & Abbaspour, A. (2016). Identifying and explaining curriculum culture based on Tasnim interpretation. *Quarterly Research in Islamic Education Issues*, 25(37), 29-55 (In Persian)

Hosseini, Ta, Torabi, S.S, Shayan, N, Ismailpour, M, and Ashuri, J. (2014). Comparison of the effect of web-based education and cognitive and metacognitive learning strategies on academic progress and self-efficacy of nursing students of Islamic Azad University, Peshwa branch. *Interdisciplinary Journal of Virtual Learning in Medical Sciences (IJVLMS)*, 6(2), 1-10. SID. <https://sid.ir/paper/249950/fa> (In Persian)

Karimi, M. (1400). Phenomenological analysis of professors' and students' lived experiences of virtual education in Iran's higher education system. *Information and Communication Technology Quarterly in Educational Sciences*, 11(4), 153-174. (In Persian)

Kazempour, N, Kiapasha, K, Faraji, M, Qanbari, Hamid Abadi, M, Zare Sheikhalai, F, and Mohammadzadeh, M. (1400). Analyzing the challenge of university culture components in virtual education: a case study. *Research Education*, 7(26), 16-28. SID. <https://sid.ir/paper/393800/fa>. (In Persian)

Kivani, M, Zirak, M, Momeni M, Hossein, & Hosseinzadeh, A. (2019). Designing an e-learning culture model for accepting information technology and establishing SCRM (Study case: Sharq Cement Company employees). *New educational approaches*, 15(2), 59-80. doi:10.22108/nea.2021.121470.1439. (In Persian)

Noorani, Kh, Zandi, B, Sarmadi, M, R, & Saraji, F. (1348). Cultural characteristics of Iranian learners in electronic education system. *Scientific quarterly research in school and virtual learning*, 5(1), 85-98. (In Persian)

Qureshi Khorasgani, M. (1401). Students' lived experience of mobile learning during the Covid-19 crisis; Examining the phenomenology of challenges. *Education Technology*, 16(2), 323-338. doi: 10.22061/tej.2022.8400.2658 (In Persian)

Rezaei, M, Movahed Mohammadi, H, Asadi, A, & Kalantari, Kh. (1390). Identifying the necessary policies for the development of e-learning in agricultural higher education. *Economic Research and Agricultural Development of Iran*, 42(1), 57-66. (In Persian)

Rezaei, M. (1388). Barriers to the development of e-learning in agricultural higher education from the perspective of students. *Journal of information processing and management*, 24(3), 61-76 (In Persian)

Sadeghi, A. (2012). Multicultural knowledge and lifestyle promotion in Iran. *Culture of Counseling and Psychotherapy*, 4(13), 111-124. doi: 10.22054/qccpc.2013.6087 (In Persian)

Shahbeigi F, Nazari S. Virtual education: Benefits and limitations. *jmed* 2012; 6 (1) :47-54 URL: <http://jmed.ssu.ac.ir/article-1-27-fa.html> (In Persian)

Taghizadeh, A, Hatami, J, Fardanesh, H, and Nowrozi, O. (2015). Designing a model for web-based training based on presence factor. *Research in educational systems*, 10(35), 35-59. SID. <https://sid.ir/paper/501873/fa> (In Persian)

Zolfaghari M, Mehrdad N, Parsa Yekta Z, Salmani Barugh N, Bahrani N. The Effect of Lecture and E-learning Methods on Learning Mother and Child Health Course in Nursing Students. *Iranian Journal of Medical Education* 2007; 7 (1) :31-39 URL: <http://ijme.mui.ac.ir/article-1-623-fa.html> (In Persian)

Akinkuolie, B., & Shortt, M. (2021). Applying MOOCocracy learning culture themes to improve digital course design and online learner engagement. *Educational Technology Research and Development*, 69(1), 369-372.

Allen, I. E., & Seaman, J. (2014). *Grade Change: Tracking Online Education in the United States*. Babson Survey Research Group. Retrieved from <http://www.onlinelearningsurvey.com/reports/gradechange>.

Chen RS, Tsai CC. Gender differences in Taiwan university students' attitudes toward web-based learning. *CyberPsychology & Behavior*. 2007; 10(5): 645–654

Chen, S. J., Hsu, C., & Caropreso, E. (2005). Cross-cultural collaborative online learning: When the west meets the east. In *E-Learn: World Conference on E-Learning in Corporate,*

Government, Healthcare, and Higher Education (pp. 1931-1941). Association for

the

Advancement of Computing in Education (AACE).

Swierczek, F. W., & Bechter, C. (2010). Cultural features of e-learning. In *Learning and instruction in the digital age* (pp. 291-308). Springer, Boston, MA..

Chiu YL, Tsai CC. The roles of social factor and internet self-efficacy in nurses' web-based continuing learning. *Nur Educa Tod*. 2014;34(3):446-450

Christudas, B. C. L., Kirubakaran, E., & Thangaiyah, P. R. J. (2018). An evolutionary approach for personalization of content delivery in e-learning systems based on learner behavior forcing

compatibility of learning materials. *Telematics and Informatics*, 35(3), 520-533.

Limperos, A. M., Buckner, M. M., Kaufmann, R., & Frisby, B. N. (2015). Online teaching and technological affordances: An experimental investigation into the impact of modality and clarity on perceived and actual learning. *Computers & Education*, 83, 1-9

Collins A., Halverson R.(2009) *Rethinking Education in the Age of Technology: The Digital Revolution and the Schools*. Distance Education. 2009.

Conrad, D. (2009). Cognitive, instructional, and social presence as factors in learners' negotiation of planned absences from online study. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, 10(3), 1-18.

Finn, G. M., Danquah, A., & Matthan, J. (2022). Colonization, cadavers, and color: Considering decolonization of anatomy curricula. *The Anatomical Record*, 305(4), 938-951.

Hua, Z., & Gao, X. (2021). Language, culture and curriculum: lived intercultural experience of international students. *Language, Culture and Curriculum*, 34(4), 458-465.

Damen, L. (2017). *Culture Learning: The Fifth Dimension on the Language Classroom Reading*, MA: Addison-Wesley. (p.367).

Dryden-Peterson, S. and Adelman, E. (2016) 'Inside Syrian refugee schools: making room for refugees in second shifts'. *Brookings blog*, 17 February. Retrieved from: <https://www.brookings.edu/blog/education-plus-development/2016/02/17/inside-syrian-refugee-schools-making-room-for-refugees-in-second-shifts/>

Edmundson, A. (2013). Decreasing cultural disparity in educational ICTs: Tools and recommendations. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 4(3).

Eryilmaz, M. (2017). The Effectiveness of Blended Learning Environments. *Contemporary Issues in Education Research*, 8(4), 251-256. <https://doi.org/10.19030/cier.v8i4.9433>

Garcia.S.Liu.Y(2006).Web-Based Distance learning Technology: Interface Design Variables and their effects. *International Journal of Technology & Distance learning*.3.(5).

Gasparini, I., Eyharabide, V., Schiaffino, S., Pimenta, M. S., Amandi, A., & de Oliveira, J. P. M. (2012). Improving user profiling for a richer personalization: modeling context in e-learning. In *Intelligent and Adaptive Learning Systems: Technology Enhanced Support for Learners and Teachers* (pp. 182-197). IGI Global.

Mirza, M., & Chatterjee, A. (2012). The impact of culture on personalization of learning

environments: some theoretical insights. In PLE Conference Proceedings (Vol. 1, No. 1).

Gorski, P. C. (2010). The Challenge of Defining Multicultural Education. [Available online at: <http://www.edchange.org/multicultural/initial.html>] Retrieved on September 13, 2013.

Grant, C. A., & Ham, S. (2016). Multicultural Education Policy in South Korea: Current Struggles and Hopeful Vision. *Multicultural Education Review* Vol 5, No 1

Harbison.E.J & L.A.Rex.(2010).school cultures as Contexts for informal teacher learning. *Teaching and Teacher education*.26.267-277.

Hopkins-Gillispie, D. (2017). Curriculum & Schooling: Multiculturalism, Critical Multiculturalism and Critical Pedagogy. *The South Shore Journal* Vol. 4.

Jenkins, R. (2013). Who is driving the online locomotive? The Chronicle of Higher Education. <http://www.chronicle.com/article/Who-Is-Driving-the-Online/140505/>.

Karahoca D, Karahoca A, Karaoglu A, Gulluoglu B, Arifoglu E. Evaluation of web based learning on student achievement and achievement motivation in primary school computer courses. *Journal of Social and Behavioral Sciences*. 2010;19(2):5813-5819.

Khoshsima S, Salari MM, Tadrissi SD, Daneshmandi M, Mahdizade S. [Comparison of Nurses Learning Level by Multimedia and Web-based Methods in Teaching Nursing Care of Chemical Accidents]. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2013; 6(3): 129-134.

Kim, E. (2018). Conceptions, critiques and challenges in multicultural education reform the U.S. *KEDI Journal of Educational Policy*, 8, 201–218.

Kljunić J., Vukovac D.P. A(2015) Survey on Usage of Mobile Devices for Learning among Tertiary Students in Croatia. In: Proceedings of The 26th Central European Conference on Information and Intelligent Systems (CECIIS 2015). Faculty of Organization and Informatics, University of Zagreb; 2015.p. 97-104. Available at: <https://bib.irb.hr/prikazirad?rad=781498> (accessed 23.06.2019). (In Eng.)

Muminova, A. A. (2021). Linguistic incentive category: definition and classification: example of different systematic languages. *Linguistics and Culture Review*, 5(S3), 97-103.

Kolikant Y.(2019) Using ICT for School Purposes: Is There a Student-School Disconnect? *Computers & Education*. 2012; 59(3):907-914. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0360131512000966> (accessed 23.06.2019). (In Eng.)

Korinek, L., Walther-Thomas, C., McLaughlin, V.L., & Williams, B.T. (1999, September). Creating classroom communities and networks for student support. *Intervention in School & Clinic*, 35(1), 3-8.

Kuper, A. (2018). *Culture: the anthropologists' account*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Loizzo, J., & Ertmer, P. A. (2016). MOOCocracy: The learning culture of massive open online courses. *Educational Technology Research and Development*, 64(6), 1013-1032.

Lombardi, M. M. (2013). The inside story: Campus decision making in the wake of the latest MOOC tsunami. *Journal of Online Learning and Teaching*, 9(2). http://www.jolt.merlot.org/vol9no2/lombardi_0613.htm.

Macleod, H., Haywood, J., Woodgate, A., & Alkhatnai, M. (2015). Emerging patterns in MOOCs: learners, course designs and directions. *TechTrends*, 59(1), 56–63. doi:10.1007/s11528-01400821-y

Mathiasen, H. (2015). Digital voting systems and communication in classroom lectures. *Journal of Interactive Media in Education*, 2015(1), 1–8. doi:10.5334/jime.ah.

Ming-tso J.C. (2019). Digital Media's Transformative Role in Education: Beyond Potential to Essential. *Electronic Theses and Dissertations*. 125.

Muleya, G., Simui, F., Mundeende, K., Kakana, F., Mwewa, G., & Namangala, B. (2021). Exploring Learning Cultures of Digital Immigrants in Technologically mediated Postgraduate distance learning mode at the University of Zambia. *Zambia ICT Journal*, 3(2), 1-10.

Nussbaum M., Diaz A. (2013). Classroom Logistics: Integrating Digital and Non-Digital Resources. *Computers and Education*.; 69:493-495. (In Eng.) DOI: <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.04.012>.

Pappano, L. (2012). The year of the MOOC. *The New York Times*, 2(12). <http://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html>.

Paudyal, G. R. (2020). Online classes as a paradigm shift in teaching and learning culture. *Prithvi Academic Journal*, 52-60.

Perso, T. F. (2012). *Cultural Responsiveness and School Education: With particular focus on Australia's First Peoples; A Review & Synthesis of the Literature*. Menzies School of Health Research, Centre for Child Development and Education, Darwin Northern Territory.

Peters, M., Lankshear, C., and Olssen, M. (2016). *Critical Theory and the Human Condition: Founders and Praxis*, New York: Peter Lang,

Poddar KH, Hosig KW, Anderson ES, Nickols-Richardson SM, Duncan SE. Web-Based Nutrition Education Intervention Improves Self-Efficacy and Self-Regulation Related to Increased Dairy Intake in College Students. *J Ameri Diète Associ*. 2010;110(11):1723-1727

Sabiston, p.(2000). An inquiry into criteria that identify quality adult web-based learning. Ma diss. Canad. Royal road university.

Sfenrianto, Hasibuan, Z. A., Suhartanto, H., & Selviandro, N. (2014). An approach to detect learning types based on triple-factor in e-learning process. *Journal of Next Generation Information Technology*, 5(1), 9.

Stachl C., Hilbert S., Au J.Q., Buschek D., De Luca A., Bischl B. et al.(2017) Personality Traits Predict Smartphone Usage. *European Journal of Personality*. 2017; 31(6):701-722. (In Eng.) DOI: <https://doi.org/10.1002/per.2113>.

Wormley, A. S., Scott, M., Grimm, K., Li, N. P., Choy, B. K., & Cohen, A. B. (2021). Loosening the definition of culture: An investigation of gender and cultural tightness. *Current Research in Ecological and Social Psychology*, 2, 100021.

Xiaojun, L., & Peng, L. (2010, Aug 24-26). The impact of learning culture on individual innovative behavior. *Proceedings of Management and Service Science (MASS)*, Wuhan.

Yang, Y. T. C., & Chang, C. H. (2013). Empowering students through digital game authorship: Enhancing concentration, critical thinking, and academic achievement. *Computers & Education*, 68, 334-344.

Yang, W., & Li, H. (2022). The role of culture in early childhood curriculum development: A case study of curriculum innovations in Hong Kong kindergartens. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 23(1), 48-67.

Ke, L., Friedrichsen, P., Rawson, R., & Sadler, T. D. (2023). Teacher learning through collaborative curriculum design in the midst of a pandemic: A cultural historical activity theory investigation. *Teaching and Teacher Education*, 122, 103957.

MacDonald, B., Berrios-Siervo, G. M., Díaz-Santos, M., Sánchez, O., Suárez, P., Diaz, A. L., ... & Strutt, A. M. (2023). Foundational Curriculum and Core Guidelines for Training in Latinx/a/o-Hispanic Cultural Neuropsychology Across the Lifespan. *Archives of Clinical Neuropsychology*, acac108.

Du, H., Xing, W., & Zhu, G. (2023). Mining teacher informal online learning networks: Insights from massive educational chat tweets. *Journal of Educational Computing Research*, 61(1), 127-150.

Alarabiat, Ayman, et al. "Examining students' continuous use of online learning in the post-COVID-19 era: an application of the process virtualization theory." *Information Technology & People* 36.1 (2023): 21-47.

Matusov, E. (2023). Teacher as a benevolent dictator: Promoting a culture of democratic dialogic education in a conventional university. *Dialogic Pedagogy: An International Online Journal*, 11(2), A245-A260.